

zölte elbeszélésemet *Csapda* cím alatt. Bizonyos körökben, bizonyos emberek között sikere volt. Hajukszála ugyan égnekállt tőle s utána nem tudtak aludni, de azt mondták, teljesen a hatása alá kerültek az elbeszélésből kiáradó borzalomnak. Én ezt sikernek tekintettem, a közönség megértésének. S az enyémmel egyetemben egymás után láttak napvilágot a furcsa, nyakatekert írások. Tőlem is, mástól is. Mi tagadás, egy bizonyos fokig büszke voltam. Úgy véltem, keresztapámmal szemben nékem lett igazam. „A nagy öregek nem értették meg a maguk korát” gondoltam magamban; „de mi megértjük a magunkét.”

Akkor mintha elválták volna. Az újonnan keletkezett irodalmat, mint ha egyszerűben elfújta volna a szél. Dadogva, bizonytalan léptekkel, majd egyre erősödve új irodalom indult útjára, napilapokban, könyvekben, folyóiratokban. Többnyire munkásokról, parasztokról, építkezésekről, gyárakról, új, épülő országról szóltak ezek az írások. Magam is csatlakoztam hozzájuk, mégpedig szívesen és örömmel. Elég volt a borzalomból. Elég volt azokból az időkből, amikor apámat sokadmagával közös sírba temettem s egész nap hordoztuk a holttesteket. Az élőkkel, az építőkkal akartam együtt örülni s hátatfordítani a multnak.

Elővettem Móricz Zsigmond két levelét. Gondolkoztam felőlük. Sejthetett-e, tudhatott-e Móricz Zsigmond erről a bekövetkezendő folyamatról valamit? Sejthette-e, tudhatta-e, hogy a bekövetkezendő forradalom néki ad igazat? Hiszen ő — bár haladó szellemű — nem volt kommunista író. Mit tudott, mit sejtett meg, amikor a lidérenyomásos irodalmat betegnek bélyegezte? Ő a haladás útjának, a haladó irodalom útjának azt a szakaszát taposta, amely ő előtte belátható volt, amelyet kora az ő számára kijelölt. S azt teljes bizonyossággal tudta, hogy az elfajult irodalom semmiféle cél felé vezető útnak, semmiféle fejlődésnek a folytatása nem lehet.

Román György

CSÁSZTVAY ISTVÁN

Juhász Gyula kilépése a szegedi Nemzeti Tanácsból

Az első világháború alatt Juhász Gyula, mint makói tanár, többször fölemelte szavát az imperialista háború ellen, és előadásaiiban, fölszólalásaiiban Makón már 1915-ben a béke ügyéért szállt sikra. (1) Hazakerülve Szegedre, úgy érezte, folytatnia kell e harcot. Makói baráti köréhez hasonlóan Szegeden is a polgári radikálisokkal kerül kapcsolatba. Hollós József köz-kórházi főorvos lakásán jönnek időnkint össze, s megvitatják a háborús híreket. E megbeszélések 1918 őszére egyre hivatalosabb formát öltenek, s október 19-én az egyik eszmecserére meghívják a Károlyi-párt és a Szociáldemokrata Párt szegedi szervezetének néhány vezetőségi tagját is. Néhány nap múlva a megbeszélések helyét a magánlakásból a Munkásotthon egyik könyvtártermébe helyezik át, s itt már rendszeresen gyűléseznek a három párt: a Radikális-párt, a Károlyi-párt és a Szociáldemokrata Párt megbízottai. Október 22-én a kilenctagú társaság (mindhárom párt 3–3 delegáltja) hivatalosan kimondja a Nemzeti Tanács megalakulását. A tanács elnökévé Móra Ferencet, jegyzőjévé Juhász Gyulát választották.

A betegeskedő költő a forradalmi időkben egyszerűben megtalálta önmagát, és nagy lelkesedéssel kapcsolódott be az egyre gyorsabb lendületet vevő események sodrába. A nagy történelmi fordulattól ő a nemzeti függetlenség kivívását és a demokratikus erők győzelmét várta. Október 27-én a Nemzeti Tanács nagygyűlésén ő is beszédet mondott a Klauzál-téren. „Polgártársak! — mondotta többek közt — Ne feledjétek e perctől kezdve soha többé: az a Kossuth Lajos, aki itt állt e téren, nemcsak szobor ma, amelyre hervatag koszorúkat és hervatag frázisokat lehet akasztani, hanem mindezekelőtt az egész magyar nép, az igazi magyar demokrácia élő lelkiismerete. E demokrácia nélkül a magyar szabadság üres frázis, a magyar dicsőség

meddő és keserű véraldozat, a magyar igazság — nagyurak hazugsága! Ma, Kossuth Lajos nemcsak él, de uralkodik is. Uralkodik a labanc politika összes élőhalottja fölött, kiknek temetése enapokban megkezdődött. 1848-ban megmutatta e népnek a demokrácia útját, s most e nép győzedelmeskedett!" (2)

Október 30-án ismét a Klauzál-terén szónokolt, az ifjúsági nagygyűlésen. „Azon napokat élitek — mondotta — amikor a militarista imperializmus örökre elbukik, és a békéért harcoló demokrácia véglegesen diadalmas-kodik. Ezentúl már nemcsak beszélni kell a békéről, de azt építeni is kell!" Beszéde végén Romain Rolland és Maxim Gorkij nagy példáját idézi a szegedi ifjúság elé, és élteti őket, „az élet és a forradalom nagy harcosait". (3)

A polgári forradalomtól, a Nemzeti Tanács megalakításától a költő már kezdettől fogva többet várt, mint amire a polgári forradalom egyáltalán képes. Juhász Gyula a forradalmat a 48-as események győzelmes, új változataként, a francia jakubinus diktatúra hazai megismétléseként képzelte el. Szükségszerű volt tehát, hogy előbb-utóbb rádöbbenjen: a magyar burzsoázia már nem képes ezeket a nagy történelmi föladatokat elvégezni. Igen rövid idő kellett ahhoz, hogy a polgári forradalom győzelme után néhány héttel, máris kiábránduljon a burzsoázia forradalmából. Az igazi forradalomhoz, a proletariátus diktatúrájához vezető út azonban még távolról sem világos ekkor előtte.

Juhász Gyula csakhamar észreveszi, hogy a Nemzeti Tanács ülésain egyre-másra zavaros, egymásnak ellentmondó intézkedések születnek. A Károlyi-párt delegáltjai jellemzően „a vagyonvédelem megszervezését" követelik minduntalan, s nagyobb összegű „termelési kölcsönben" részesítik a város hírhedt hadigazdagjait. Rövid néhány hét alatt hihetetlen méretű panamák szállai szövédnék a tanácson belül is. Egy nagykereskedő ajánlatára a tanács a város jelentős mennyiségű élelmiszerkészletét cserébe adja „tüzelőért", s ennek következtében a lakosság novemberre élelem és tüzelő nélkül marad. Az egész tanácsban ketten szólnak föl ez ellen a népellenes spekuláció ellen; egyikük Juhász Gyula. Több hasonló jellegű vita után érthető, hogy a város „ipari üzemeit ellenőrző bizottságok" megalakításakor mindenkinek jut valami tisztség, megbízás e bizottságok valamelyikében, egyedül csak a megvesztegethetlen költőnek nem!

November 7-én igen éles összeütközésre került sor a Nemzeti Tanács tagjai között. A szegedi Móra Ferenc-múzeumban nemrég találták meg egy páncélszekrény alján a Nemzeti Tanács Móra által elrejtett, s így épségben maradt titkos irattárát. (4) Az itt lévő november 7-i jegyzőkönyv hű tükrö a Nemzeti Tanácsban egyre jobban uralomra jutó opportunizmusnak.

A dolgozó parasztság spontán földfoglalásainak híre a környékbeli falukból és tanyavidékről — végleg az ellenforradalom karjaiba kergeti a bizonytalankodó, megrettent polgári pártvezetőket. „A falvakban a nép még nincs tisztában most sem a forradalom lényegével — magyarázzák sietve, szájuk íze szerint az eseményeket — ezért a szegedi Nemzeti Tanács elhatározza, hogy a környékbeli faluk lépének lecsillapítására agitációs gárdát szervez." A kibővített tanácsülésen föl szólal a csanádi püspök képviselője is, és siet csatlakozni a nagybirtokmentő propagandához. Kegyes szavakkal kéri, hogy a klérus elleni támadás hangját tegyék félre „e vészterhes időkben". Hálából följánlja, hogy az egyház a falusi papság útján szintén részt vesz a Nemzeti Tanácsnak „a nép lecsillapítására és megbékéltetésére vonatkozó" agitációjában. Igen jellemző, hogy az egyik szociáldemokrata föl szólal néhány esetet felsorolva büszkén dicsekszik, hogy „ahol a Szociáldemokrata Párt szervezetei jól működnek, ott semmi rendzavarás nem történt."

Az opportunizmustól nyílegyenes út vezet a szegedi Nemzeti Tanácsot a fegyveres ellenforradalomig. Juhász Gyula megdöbbenve látja, hogy a tanács fegyveres „vagyonőrző polgárórság" szervezését határozza el a tanyák között. A fegyveres ellenforradalmi alakulatok vezetését Bokor Pál, környékbeli szőlőbirtokos ügyvédre bízták, aki néhány hónap múlva fegyveres csapatával Horthy fehérterrorista seregéhez csatlakozott. A Nemzeti Tanács hajszát indít a baloldali népi erők ellen, s november 18-án e fegyveres ellenforradalmi csoportokkal rendelkezve elég erősnek érzi magát arra is, hogy föl szlassza a város területén lévő katonatanácsokat, és elrendelje fegyvereik elkobzását.

Ezekben a napokban Juhász Gyula már nem jár el a tanács üléseire, s a történetek után nem meglepő az sem, hogy november 25-én a költő egy eddig ismeretlen, ugyancsak a Móra által rejtegetett titkos irattárból előkerült levelében, Hollós Józseffel együtt kilép a Nemzeti Tanácsból. Levelében nyíltan a forradalom elárulásával vádolja „e heterogén bürokratikus egyesülést”, melynek céljai, jelszavaik és üres frázisaik szerint „tiszteletreméltók”, de tettei e tiszteletreméltó célok megcsúfolásáról tanúskodnak.

(H a s o n m á s)

Tisztelt Elnök Úr,

a mikor a Nemzeti Tanácsot megalakítottuk, egy forradalmi testület szervezése lebegett szemünk előtt, a melynek minden egyes tagja garancia arra, hogy a nagy időknek megfelelő forradalmi radikalizmus eszméit minden vonalon megvalósítja. Azóta ez a testület újabb és újabb konzervatív elemek bevonásával egyre jobban eltávolodott eredeti céljától s ma már sokkal inkább egy heterogén bürokratikus egyesüléshez, semmint egy forradalmi Tanácshoz hasonlít. Ezen egyesülés céljai igen tiszteletreméltóak ugyan, de a mi intencióinknak meg nem felelők. Ennélfogva alulírottak tisztelettel kijelentjük, hogy a szegedi Nemzeti Tanácsból ezennel kilépünk.

Szeged, 918. XI/25.

Dr. Hollós József
Juhász Gyula

Jellemző, hogy néhány hét múlva, amikor a Nemzeti Tanács felszólítja a két kilépett alapítótagot, hogy térjenek vissza a tanácsba — Hollós József az első szóra vissza is tér, s már várja is őt néhány kereskedelmi bizottsági tagság. Juhász Gyulát nem lehetett megvesztegetni: ő kitarzott elvei mellett, a Nemzeti Tanáccsal nem vállalta többé a közösséget. Amikor kilépett belőle, nem „a politikában” csalódott, csak az árulás politikájából ábrándult ki. A közéleti szerepléstől ezután sem vonult vissza. November 28-án a Radikális-párt szegedi alakulógyűlésén ismét nagy beszédet mondott. (5) December 30-án találkozik a Kommunisták Magyarországi Pártjának Szegedre érkezett országos vidéki titkárával, Rákosi Mátyással. Rákosi elvtárs a kommunista párt zászlóbontása alkalmával beszél a szegedi munkásokhoz, s szavai nyomán — a szociáldemokrata vezetők minden ellenkezése ellenére — a szociáldemokrata munkások jelentős része csatlakozik a kommunistákhoz. Juhász Gyula maga is Rákosi hatása alá kerül, s ha nem is lett a párt tagja, világnézeti fejlődésében nyoma van ennek a találkozásnak. (6) Két napra rá, 1919. január 1-én, már „Petőfi és a kommunizmus” címmel tart előadást a Tűz e. szegedi folyóirat irodalmi estjén. A Délmagyarország hasábjain — amely a legrészletesebben és leghitelesebben közölte Rákosi Mátyás szegedi beszédét (7) — ezután is megjelennek vezércikkei, amelyek jól mutatják a költő eszmei fejlődését; az igazi forradalom utáni vágyát. (8)

A tanácsköztársaság idején Juhász Gyulát a szegedi színház direktóriumának vezetésével bízták meg. Mint a színház igazgatója, a társadalmi tulajdonba vett színházban új műsort adott az új, munkásokból és parasztokból támadt közönségnek. Az előadások előtt maga tartott bevezetőket, tájszínházat és tanyalátogatásokat tervezett, orosz drámák fordításába fogott, s lelkesen dolgozott a tanácsköztársaság kultúrpolitikájának sikeréért. „Kultúrát a népnek!” — írta le jelszavát egyik beadványában. (9)

Amikor a francia imperialisták szuronyai segítségével a szegedi tanács hatalmat letörte az ellenforradalom, s a költőt meghurcolták, nyugdíjától megfosztva nyomorra ítélték — Juhász Gyula akkor sem tagadta meg eszméit, a forradalmat. Nem volt kommunista, de haláláig hű igyekezett maradni a forradalomhoz és 1919 feledhetetlen emlékéhez. (10)

Jegyzetek

1. Vö. Császtvay István: Juhász Gyula és az 1914—18-as imperialista háború. Irodalomtörténet, 1951: 111—114. ll.
2. Szegedi Napló, 1918. október 29. — XLI. évf. 249. sz. 5. l.
3. Szegedi Napló, 1918. október 30. — 250. sz. 4. l.
4. A titkos irattár rendelkezéseimre bocsátásáért dr. Bálint Alajos kartársnak, a szegedi Móra Ferenc-múzeum igazgatójának tartozom köszönettel.
5. Szegedi Napló, 1918. november 28. — 278. sz. 2. l.
6. Vö. Bóka László: Juhász Gyula. Irodalomtörténet, 1951: 88 l.
7. Délmagyarország, 1918. december 31. VII. évf. 313. sz. 5—6. ll.
8. Vö. Süle Sándor: Juhász Gyula és a forradalom. Tiszatáj, 1951: 172—178. ll. — Garamvölgyi József: Juhász Gyula és a forradalom, 1917—1919. Irodalomtörténet, 1952: 186—221. ll.
9. Vö. Osváth Béla: Juhász Gyul, mint az 1919-es szegedi színház direktorium igazgatója. Irodalomtörténet, 1951: 231—235. ll.
10. Vö. még Bóka László: A másik Juhász Gyula. Csillag, 1952: 1113—1127. ll. — Bokor László: Juhász Gyula (1883—1937). Szabad Nép, 1952. április 7.

VITA

Hozzászólás két elbeszéléshez

A közelmúltban lezajlott irodalmi vita, a párt iránymutatása óriási segítséget jelent íróink és kritikusnak, minden dolgozónak, aki az irodalom ügyét a szíven viseli. Révai elvtársnak a Feleletről írott cikke, a vitán elmondott zárszava eloszlatta a homályt, és a korábbi megtorpanásoktól és heveskedésektől hol megnémult, hol túlfűtött irodalmi életnek egyenes, világos irányt adott, a *kétffrontos harc irányát*: harcot egyfelől a polgári, kárteköny, öncélú irodalom ellen, másfelől a valóság vérbő gazdagságát elhalványító sematikus irodalom ellen.

Ez az irodalmi vita azonban nem azért folyt le, hogy utána a kispolgári béke langy szelídségével egymás hibáira és tévedéseire fátyolt terít sünk; a régi hibákat és tévedéseket gyengéden elnézzük, az ezután elkövetendőket pedig eleve megbocsássuk. A párt segítsége ahhoz segítség, hogy — most már egyfrontban, a pártosság talaján — egyáltalán kritizáljunk, és jobban kritizáljunk; a marxista-leninista esztétika elvi alapján állva bíráljuk el, amit az író mond, és azt is, amit — nem mond. Követelmény, hogy az életet a maga fejlődésében, lényeges vonásaiban hűségesen és megragadó művészi erővel ábrázoljuk. Azt ábrázoljuk, ami a legfontosabb és a legmindennapiabb igazság — ahogyan és amivé alakul az ember, a környezet, a táj, a világ.

Mindezeket azért írtam le bevezetőül, mert a Tiszatáj mult évi nyári és őszi számában megjelent két elbeszélés hibái — Tóth Béla „A sintér” és „Az orvosság” c. írásairól van szó — a kétségbevonhatatlan erények és szerzőjük sok reményre jogosító tehetsége ellenére — *tipikus hibák*, tanulságaiból Tóth Bélán kívül valamennyi fiatal író okulhat. Az ítélőbíró tisztjét vonakodtam volna betölteni, de az általánosan jellemző gyengék mellett, hogy az írói felelősség és hivatás oly naggyá nőtt népünk szemében, nincs jogom szóltanul elmenni.

Vegyük előbb „A sintér”-t. Az elbeszélés azt mondja el, hogy a Horthy-rendszer megnyomorító rácsai közt a társadalmi kasztosodás is oly nagyfokú volt már, hogy egy falusi kutyapecér — ki melleleg félig hóbortos is volt — csak kalaplevéve állhatott meg az iskolaszolga előtt; a kutyapecérnek az a leghőbb vágya, hogy a község önkéntes tűzoltója lehessen, csak a felzabadalással, a szovjet katonák közvetlen segítségével válhatott valóra.